

GRAĐANSKI AKTIVIZAM U HRVATSKOJ¹

Renata FRANC, Vlado ŠAKIĆ, Jelena MARIČIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 323.233(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 4. 12. 2006.

U radu se provjerava mogućnost razlikovanja dimenzija građanskog aktivizma u Hrvatskoj te u kojoj mjeri sociodemografska obilježja građana, religioznost, politička orijentacija, percipirana efikasnost, percipirana istaknutost triju tipova lokalnih problema, članstvo u udruzi i poznavanje članova udruge omogućuju objašnjenje sumativne mjere građanskog aktivizma te sudjelovanja građana u deset pojedinačnih ponašanja. U istraživanju se barata podacima prikupljenima 2005. godine na reprezentativnom uzorku građana Hrvatske. Na temelju provjere faktorske strukture mjere građanskog aktivizma zaključeno je da se za sada ne može govoriti o različitim tipovima građanskog aktivizma u Hrvatskoj. Multivarijantnim analizama utvrđeno je kako se analiziranim odrednicama može objasniti relativno malen dio varijance ukupne mjere i pojedinačnih mjera građanskoga sudjelovanja. Među analiziranim varijablama kao relativno najkorisnije i ujedno najdosljednije odrednice ističu se članstvo u udruzi i poznavanje članova udruge. Percipirana efikasnost također je potvrđena kao važna odrednica opće mjere građanskoga sudjelovanja te sudjelovanja u pojedinim ponašanjima, za razliku od religioznosti i političke orijentacije. Sociodemografska obilježja općenito su povezana s građanskim sudjelovanjem, međutim relativno malo pridonose ostvarenom razlikovanju onih koji sudjeluju ili ne sudjeluju u pojedinim ponašanjima.

Ključne riječi: dimenzije građanskog aktivizma, odrednice građanskog aktivizma, percipirana efikasnost, članstvo u udrugama

¹ Analizirani podaci prikupljeni su u okviru projekta "Stavovi javnosti o nevladinim organizacijama" Instituta Ivo Pilar za naručitelja *Academy for Educational Development*. Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenoga projekta "Društveni stavovi i međugrupni odnosi u hrvatskom društvu", koji se provodio uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Renata Franc, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Renata.Franc@pilar.hr

UVOD

Počevši od kraja 1970-ih (prema Klandermans, 2003.), razlikuju se konvencionalni i nekonvencionalni oblici sudjelovanja građana u politici. Pritom su se pod konvencionalnim oblicima u pravilu razumijevala ponašanja vezana uz političke izbore i stranke, poglavito glasanje na izborima, potom sudjelovanje u izbornim kampanjama ili davanje priloga strankama. Nekonvencionalni oblici obuhvaćali su ponašanja kao što su sudjelovanje u demonstracijama, bojkotiranje, zauzimanje zgrada ili zaustavljanje prometa. Navedeni kriterij podjele prisutan je i u kasnijim radovima, pa tako, primjerice, Brady (1999.), razlikujući izborne (glasanje i aktivnosti u kampanji) i neizborne aktivnosti građana, ove potonje također dijeli na konvencionalne (npr. kontaktiranje s političarima, članstvo u organizacijama, pohađanje sastanaka) i nekonvencionalne (npr. peticije, demonstracije, bojkoti).

Međutim, u suvremenim pristupima označavanje nekih oblika sudjelovanja građana nekonvencionalnim izbjegava se ili izričito smatra neprimjerenim, jer su takva ponašanja, npr. prosvjedi, društveni pokreti i, sve više, dobrovoljne aktivnosti u grupama za pritisak, civilnim udruženjima, zakladama i drugim organizacijama, također važan dio suvremene političke aktivnosti (Norris i sur., 2004.; Klandermans, 2003.; Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.). Dakle, smatra se da je navedena podjela izgubila smisao te da u današnje vrijeme mogu biti korisnije podjele koje ponašanja razlikuju s obzirom na to jesu li individualna ili kolektivna (Klandermans, 2003.), s obzirom na količinu napora koju podrazumijevaju te namjeravane posljedice (Uslaner, 2003.).

Povezano s takvim promjenama u sadržaju i širini određenja političkoga sudjelovanja građana govori se i o nadređenom pojmu aktivnoga građanstva, pri čemu se njime obuhvaćaju i ponašanja koja mogu, ali i ne moraju, imati politički cilj. De Weerd i sur. (2005.) u studiji za Europsku komisiju aktivnim građanstvom obuhvaćaju i političko sudjelovanje u životu zajednice, pri čemu kao pokazatelje aktivnoga građanstva predlažu: glasanje na izborima, aktivnosti u političkoj stranci, aktivnosti u udrugama, postupke mirnih prosvjeda, koji uključuju potpisivanje peticije, demonstracije, bojkote ili pisanje pisama političarima, te sudjelovanja u javnim raspravama koja uključuju kontaktiranje s medijima, prisustvovanje raspravama ili sastancima.

Takvo prihvaćanje važnosti i drugih oblika ponašanja, a ne samo onih koja su izravno vezana uz izbore, dovelo je i do dva međusobno povezana pitanja – jesu li sva ponašanja koja se razmatraju pod nazivom građanski i/ili civilni aktivizam oblici političkoga sudjelovanja te mogu li se razlikovati dimenzije i samoga političkog sudjelovanja i širega raspona po-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

našanja što ih obuhvaća građanski aktivizam. U odgovoru na ta pitanja neki autori na osnovi teorijske ili konceptualne analize razlikuju pojedine dimenzije (Norris i sur., 2004.), dok drugi nastoje empirijski utvrditi strukturu građanskog aktivizma (Uslaner, 2003.; Jenkins i sur., 2003.; Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.). Primjerice, Pattie, Seyd i Whiteley (2003.) u istraživanju političkog aktivizma u V. Britaniji potvrđuju pretpostavljeno razlikovanje triju tipova aktivizma: individualni aktivizam (npr. bojkotiranje proizvoda), aktivizam kontakta i kolektivni aktivizam (npr. javne demonstracije). Jenkinsova i sur. (2003.), u okviru dvogodišnjega projekta kojemu je cilj razvoj pouzdanoga i sažetoga skupa pokazatelja civilnoga i političkoga sudjelovanja Amerikanaca, razvijaju 19 anketnih pitanja o civilnom i političkom sudjelovanju te utvrđuju postojanje triju dimenzija: dimenziju izbornih ponašanja, dimenziju aktivnosti suradnje te dimenziju političko izražavajućih ponašanja, koju nazivaju politički glas. Dimenzija izbornih ponašanja, uz samo glasanje, uključuje i druga ponašanja u izbornim kampanjama, primjerice nošenje propagandnih materijala, uvjeravanje drugih kako da glasaju, novčane doprinose kampanji, rad za kandidata ili stranku. Dimenzija suradnje obuhvaća neformalne skupne aktivnosti za rješavanje problema u zajednici, redovito volontiranje, članstva u udrugama ili organizacijama te prikupljanje sredstava u dobrotvorne svrhe. Treća dimenzija, nazvana politički glas, obuhvaća ponašanja kao što su kontaktiranje s dužnosnicima i političarima, sudjelovanje u prosvjedima, kontaktiranje s medijima, organiziranje i potpisivanje peticija. Polazeći od utvrđene umjerene povezanosti navedenih dimenzija i preklapanja skupina građana koji sudjeluju u svakom od tri tipa ponašanja, Jenkinsova i sur. (2003.) navode da su ponašanja tipa političkoga glasa podjednako česta i među civilnim i među izbornim aktivistima, zaključujući da civilno sudjelovanje nije apolitično, odnosno da je i građanski aktivizam ili zauzetost oblik političkoga sudjelovanja.

Odrednice političkoga i/ili građanskoga sudjelovanja

Kao tradicionalni osnovni pristupi razumijevanju odrednica političkoga sudjelovanja, prije svega izborne participacije, ističu se sociološki, psihološki i ekonomski, kojima se pozornost istraživača usmjerava na socijalne i demografske osobine, motive i stavove te procjene "troškova" i "dobiti" (Šiber, 2004.; Lamza Posavec, 2004.). Danas se isti osnovni pristupi, i to uglavnom eklektički kao i u slučaju izborne participacije (Lamza Posavec, 2004.) primjenjuju i za razumijevanje širega raspona ponašanja građanskog ili civilnog aktivizma, pri čemu se, uz teoriju racionalnog izbora, kao najvažniji teorijski okviri rabe teorija socijalnoga kapitala i model civilnoga voluntarizma

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

(prema Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.). Prema teoriji socijalnoga kapitala, općenito govoreći, političko sudjelovanje ovisi o razini povjerenja i dobrovoljnim aktivnostima. Model civilnoga voluntarizma (Verba i sur., 1995., prema Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.) za razumijevanje građanskog aktivizma ističe važnost triju grupa odrednica: postojanje resursa (ekonomskih, obrazovnih i vremenskih), motivacije (osjećaj efikasnosti, zainteresiranosti za politiku) te mehanizama mobilizacije (npr. izravan poziv bliske osobe ili poznanika). Empirijske provjere potvrđuju korisnost eklektičkoga pristupa, jer ni jedan od postojećih modela ne može sasvim zadovoljavajuće objasniti obrasce građanskoga sudjelovanja u pojedinim tipovima ponašanja (Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.; Norris i sur., 2004.). Tako Norrisova i sur. (2004.) u istraživanju odrednica aktivizma u V. Britaniji potvrđuju važnost strukturalnih odrednica (odnose se na resurse koji omogućuju sudjelovanje, a to su vrijeme, stupanj naobrazbe i prihod, za koje se očekuje snažna povezanost s političkim znanjima, vještinama i interesom za politiku); zatim stavovno-motivacijske, kao što su osjećaj političke efikasnosti, povjerenje u institucije i osjećaj građanske dužnosti, i mobilizirajuće kao što su članstva u crkvama ili sindikatima, praćenje vijesti u medijima te neformalne socijalne mreže.

Ranije razmatrana neriješena pitanja određenja građanskog aktivizma, razlikovanja građanskog i političkog aktivizma te pitanja dimenzionalnosti i načina operacionalizacije imaju važne implikacije i u istraživanju odrednica. Naime, vrlo često i oni autori koji govore o različitim dimenzijama građanskoga sudjelovanja u istraživanju odrednica koriste se općom mjerom sudjelovanja. S druge strane, pojedine konceptualno slične dimenzije različiti autori operacionaliziraju različitim brojem i tipovima pojedinačnih ponašanja. Drugim riječima, još nema konsenzusa što ili koja sva pojedinačna ponašanja čine političku participaciju, kakav je odnos između građanske participacije i političke, kakva je struktura ili dimenzionalnost političke i/ili građanske participacije, koji bi bili najvredniji pokazatelji, pa tako ni jedna teorija nije sveobuhvatna i općeprihvaćena kao odrednica političkoga i građanskoga sudjelovanja.

U Hrvatskoj je do sada od široka raspona ponašanja pokazatelja građanskoga sudjelovanja istraživan samo izborni odaziv kao jedan aspekt političke participacije (Šiber, 2004.; Lamza Posavec, 2004.). Ostali oblici ponašanja ne samo da nisu istraživani u smislu odrednica nego nema ni sveobuhvatnih podataka o njihovoj zastupljenosti. Podaci o pojedinim oblicima sudjelovanja (potpisivanje peticije, pridruživanje bojkotima, sudjelovanje u demonstracijama, neslužbenim štrajkovima, zaposjedanju zgrada ili tvornica, pridruživanju ne-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

službenim štrajkovima) dostupni su iz međunarodnih istraživanja, kakvo je Europsko istraživanje vrednota 1999. godine (Črpić, Rimac, 2000.) te Svjetska studija vrijednosti 1996. i 1999. godine (<http://www.worldvaluessurvey.org>). Sveobuhvatni skup podataka o građanskom aktivizmu u Hrvatskoj prikupljen je u okviru istraživanja javnoga mijenja provedenog 2005. godine (Franc, Šakić, 2006.), kada je uz članstva u udrugama ispitana zastupljenost deset pojedinačnih ponašanja – oblika građanskog aktivizma. Prema tim podacima, u Hrvatskoj je relativno malen udio građana aktivan, pa tako gotovo petina građana Hrvatske nije u godini prije ispitivanja sudjelovala u ni jednoj od obuhvaćenih deset aktivnosti, a oko trećine sudjelovalo ih je u samo jednoj. Pritom, nakon glasanja na izborima, građani relativno najčešće sudjeluju u potpisivanju peticije (oko trećina građana), dok su ostala ponašanja znatno manje zastupljena. Tako je nešto manje od petine građana sudjelovalo na nekom sastanku u zajednici, bojkotiralo proizvode ili usluge, dok ih je manje od desetine kontaktiralo s lokalnim političarima ili zaposlenicima ministarstva, sudjelovalo u javnim raspravama ili okupljanjima, a manje od pet posto kontaktiralo ih je sa zastupnicima u Saboru. Budući da se prema rezultatima stranih istraživanja (Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.) obuhvaćeni oblici ponašanja dijele na tri tipa aktivizma: individualni, kolektivni i aktivizam tipa kontakta, koji se donekle razlikuju i po svojim odrednicama, u ovom smo radu željeli provjeriti može li se u Hrvatskoj govoriti o različitim tipovima građanskoga sudjelovanja te njihovim različitim odrednicama.

CILJ

Cilj ovoga rada bio je provjeriti mogućnost razlikovanja dimenzija građanskog aktivizma u Hrvatskoj te utvrditi mogućnost objašnjenja sudjelovanja u pojedinim dimenzijama građanskog aktivizma, odnosno pojedinačnim ponašanjima, na temelju četiri skupa prediktora: sociodemografskih obilježja (spol, dob, stupanj naobrazbe i prosječni mjesečni prihod), religioznosti i političke orijentacije, stavovno-motivacijskih odrednica (percipirana efikasnost i procjena istaknutosti pojedinih lokalnih problema u društvu) te mobilizacijskih (članstvo u udrugama i poznavanje aktivnih članova udruge).

METODA

Sudionici i postupak

Analizirani podaci prikupljeni su u okviru istraživanja javnoga mnijenja "Stavovi javnosti o nevladinim organizacijama", što ga je za potrebe Academy for Educational Development kao naručitelja proveo Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

u srpnju 2005. godine (Franc, Šakić, 2006.). Istraživanje je provedeno na probabilističkom, višestapno stratificiranom uzorku punoljetnoga stanovništva Hrvatske, što ga čini 1008 građana iz 62 naselja. Podatke su prikupili stručno osposobljeni anketari metodom usmene ankete po kućanstvima. Prikupljanje podataka bilo je anonimno, a osim podataka analiziranih u ovom radu, anketom je pokriven i niz drugih tema vezanih uz stavove javnosti o nevladinim organizacijama.

Varijable i način operacionalizacije

Građanski aktivizam – Pitanjem je obuhvaćeno 10 pojedinačnih ponašanja – oblika građanskog aktivizma (npr. potpisivanje peticije, sudjelovanje u javnom prosvjedu, kontaktiranje sa zastupnicima u Saboru), a sudionici su za svako od 10 ponašanja odgovarali jesu li u posljednjih 12 mjeseci u njemu sudjelovali (odgovor *da* bodovan kao 1) ili nisu sudjelovali (odgovor *ne* bodovan kao 0).

Sociodemografska obilježja – U radu su upotrijebljeni podaci o sljedećim sociodemografskim obilježjima sudionika; spol (1 – muški, 2 – ženski), dob (operacionalizirana kao kontinuirana varijabla), stupanj naobrazbe (na skali od tri stupnja; od nezavršene i završene osnovne škole do završene više i visoke škole) te prosječni mjesečni prihod po članu domaćinstva (na skali od šest stupnjeva; od manje od 500 kuna do više od 4000 kuna).

Religioznost je operacionalizirana kao važnost vjere na skali od pet stupnjeva (od 1 – potpuno nevažna do 5 – jako važna, pri čemu je originalnom odgovoru – nisam o tome razmišljao – pridružena srednja vrijednost), dok je kao mjera *političke orijentacije* uzeto samopozicioniranje sudionika na dimenziji lijevo – desno u rasponu od deset stupnjeva.

Stavovno-motivacijske odrednice

U svrhu utvrđivanja *percepcije osobne efikasnosti* sudionici su procjenjivali koliko mogu kao pojedinci te kao članovi udruge utjecati na odluke koje se tiču razine lokalne zajednice, njihove regije i čitave Hrvatske. Ponudeni odgovori bili su: ne znam, uopće ne mogu, mogu vrlo malo, donekle i izrazito. Prije formiranja rezultata iz obradba su isključeni svi sudionici koji su odgovorili *ne znam*, dok su odgovori ostalih rekodirani tako da veći rezultat upućuje na veću percepciju utjecaja. Analiza glavnih komponenata rezultirala je dvjema komponentama karakterističnoga korijena većeg od jedan, pri čemu prvu komponentu određuju tri čestice koje se odnose na percepciju efikasnosti osobe kao pojedinca, a drugu tri čestice koje se odnose na percepciju efikasnosti osobe kao člana udruge. Međutim, formirani rezultati na dvije supskale (percepci-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

ja efikasnosti kao pojedinca te percepcija efikasnosti kao člana udruge) bili su u međusobnoj relativno visokoj korelaciji $r=0,61$, upućujući na zajednički predmet mjerenja. Kako bi se u kasnijim multivarijatnim obradbama smanjio problem vezan uz kolinearnost, kao mjera percipirane efikasnosti formiran je ukupan rezultat na temelju svih šest čestica. U prilog opravdanosti takva ukupnog rezultata govori i podatak da svih šest čestica ima značajne saturacije (najmanja iznosi 0,73) na prvoj izlučenoj komponenti te utvrđeni zadovoljavajuće visok koeficijent pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije (alfa=0,87). Ukupan rezultat formiran je kao prosječna procjena utjecaja na tri razine (lokalne zajednice, regije i Hrvatske) i može varirati u rasponu od 1 do 4, pri čemu veći rezultat znači veću percipiranu efikasnost.

Percepcija istaknutosti pojedinih problema u zajednici – Sudionicima je predstavljeno petnaest pojava u društvu (npr. loša ekonomija i gospodarski problemi, ovisnosti), pri čemu su trebali procijeniti koliko svaka pojava prema njihovu mišljenju znači problem u njihovu mjestu ili gradu. Originalni odgovori (nije problem, malen problem, umjeren problem, velik problem) pretvoreni su u skalu, pri čemu je odgovoru *ne mogu procijeniti* pridružena srednja vrijednost. Na temelju rezultata analize glavnih komponenata i analize čestice od početnih 15 čestica za formiranje rezultata uzeto je devet čestica koje su omogućile formiranje rezultata na tri supskale zadovoljavajuće pouzdanosti: istaknutost socijalnih i gospodarskih problema (nezaposlenost, loša ekonomija i gospodarstvo, siromaštvo, alfa=0,68), istaknutost kriminala i nasilja kao problema (ovisnosti, korupcija, nasilje, alfa=0,68) te istaknutost problema vezanih uz položaj grupa u društvu (neravnopravnost spolova, problemi sa statusom nacionalnih manjina, problemi sa statusom osoba drugačije spolne orijentacije, alfa=0,74). Rezultati za svaku od tri supskale određeni su kao prosječna procjena istaknutosti problema na tri čestice i mogu varirati u rasponu od 1 do 5, pri čemu veći rezultat znači veću percipiranu istaknutost problema.

Mobilizacijske odrednice

Članstvo u udruzi – Podaci o članstvu u udruzi prikupljeni su pitanjem *jeste li vi osobno član neke udruge (nevladine organizacije) ili ste bili*, pri čemu su originalni odgovori sudionika (nisam, član sam, ali ne aktivan, aktivan sam član kao volonter, aktivan sam član kao profesionalac) rekodirani tako da dijele sudionike na one koji nisu članovi udruge (bodovano kao 0) i na one koji jesu članovi udruge (ili su bili, bodovano 1).

Varijabla *poznavanje akcionih članova udruge* formirana je na temelju odgovora na pitanje *poznajete li osobno neku osobu*

koja je aktivan član neke udruge, pri čemu su originalni odgovori sudionika bodovani tako da aproksimiraju skalu: ne znam ni jednu (bodovano kao 0), ne znam je li tko od mojih poznanika i prijatelja član (1), da, jednu (2) i da, više njih (3).

Postupci obradbe podataka

U svrhu provjere dimenzionalnosti mjera građanskog aktivizma, percipirane istaknutosti pojedinih problema te percipirane efikasnosti upotrijebljena je analiza glavnih komponenata, pri čemu su komponente karakterističnoga korijena većeg od jedan zbog očekivane međusobne povezanosti rotirane u oblimin poziciju. Za multivarijatnu analizu odrednica građanskog aktivizma (ovisno o tome je li riječ o sumativnoj ukupnoj mjeri ili mjerama pojedinačnih ponašanja) primijenjen je postupak hijerarhijske regresijske analize, odnosno diskriminacijske analize.

REZULTATI I RASPRAVA

Različiti tipovi građanskog aktivizma u Hrvatskoj?

Kao što je navedeno, zastupljenost većine pojedinačnih ponašanja građanskog aktivizma u Hrvatskoj relativno je mala (Franc, Šakić, 2006.), pa je tako (Tablica 1) postotak građana koji su u pojedinom ponašanju sudjelovali u 12 mjeseci prije ispitivanja kod šest ponašanja (od obuhvaćenih deset) manji od 15%, a kod dva je tek neznatno veći od 15%. Već takva relativno mala zastupljenost većine obuhvaćenih ponašanja pokazuje da je teško očekivati utvrđivanje interpretabilne faktorske strukture obuhvaćenih ponašanja.

Ipak, kako bismo provjerili mogu li se između deset obuhvaćenih ponašanja razlikovati pojedine dimenzije građanskoga sudjelovanja, na podacima je provedena analiza glavnih komponenata. Analiza glavnih komponenata rezultirala je dvjema komponentama karakterističnoga korijena većeg od jedan (2,7 te 1,3), koje zajedno objašnjavaju 40,4% varijance rezultata. Značajne komponente rotirane su u oblimin položaj, a utvrđena matrica faktorskoga sklopa navedena je u Tablici 1. Kao što se vidi iz podataka navedenih u Tablici 1, samo mjera jednoga ponašanja (sudjelovali na nekom sastanku u zajednici) ima značajnu projekciju (saturacija veća od 0,30) na obje komponente, dok ostalih devet ponašanja ima značajnu saturaciju na jednoj komponenti. Međutim, prva komponenta okuplja većinu analiziranih ponašanja; u rasponu od glasanja na izborima, preko potpisivanja peticija, kao individualnih postupaka, do sudjelovanja na javnim prosvjedima te raspravama, kao očekivano kolektivnih ponašanja, do pismenih žalbi (koja bi očekivano mogla ulaziti u tip indi-

U TABLICA 1
Utvrđena matrica faktorskoga sklopa na mjeri građanskog aktivizma (analiza glavnih komponenata, oblimin rotacija) s podacima o zastupljenosti pojedinačnih ponašanja

vidualnog aktivizma ili tip kontakta). Za razliku od toga, druga dimenzija okuplja samo tri ponašanja, pri čemu je u sva tri slučaja riječ o kontaktu (i to ne samo po sadržaju ponašanja nego je riječ kontakt u sva tri slučaja sadržana i u samom pitanju). Stoga je zaključeno da nije opravdano razlikovanje dviju dimenzija, odnosno da se, barem kada je u pitanju deset ponašanja obuhvaćenih ovim ispitivanjem, ne može govoriti o različitim tipovima građanskog aktivizma u Hrvatskoj.

	1. GK	2. GK	Postotci (N=1008)
glasovali na lokalnim izborima	,43		70,1
potpisali neku peticiju	,78		31,5
sudjelovali na nekom sastanku u zajednici	,40	-,37	17,6
bojkotirali određene proizvode ili usluge zbog političkih, moralnih ili razloga zaštite okoliša	,44		16,9
pismeno se žalili nekoj ustanovi ili organizaciji jer su smatrali da su zakinuti ili prevareni	,37		12
kontaktirali sa zaposlenicima određenog ministarstva		-0,62	9,7
kontaktirali s lokalnim političarima, članovima lokalne skupštine		-0,80	9,5
sudjelovali u javnoj raspravi ili tribini o nekom lokalnom problemu	,52		8,1
sudjelovali u nekom javnom prosvjedu ili okupljanju	,59		7,6
kontaktirali sa zastupnicima Sabora		-0,86	3,5

U tablici su navedene samo saturacije veće od 0,30.

Odrednice građanskog aktivizma

Budući da nije utvrđena mogućnost razlikovanja dimenzija mjere građanskog aktivizma, u svrhu provjere odrednica građanskog aktivizma na navedenoj mjeri formiran je ukupan rezultat – indeks građanskog aktivizma određen kao broj aktivnosti u kojima su sudionici barem jednom sudjelovali, s teoretskim rasponom od 0 do 10. Osim toga, provedene su i diskriminacijske analize po pojedinim ponašanjima.

Obuhvaćene odrednice građanskog aktivizma podijelili smo na sociodemografska obilježja sudionika (spol, dob, stupanj naobrazbe, prosječni mjesečni prihod), religioznost (operacionaliziranu kao važnost vjere) i političku orijentaciju (samo-procjenju na dimenziji lijevo – desno), stavovno-motivacijske odrednice (percipirana efikasnost, percepciju istaknutosti triju tipova problema u zajednici) te mobilizacijske odrednice (članstvo u udrugama i poznavanje aktivnoga člana udruge).

U Tablici 2 navedeni su koeficijenti korelacija odrednica građanskog aktivizma međusobno te s ukupnom mjerom građanskog aktivizma i pojedinačnim ponašanjima.

Unutar analiziranih odrednica građanskog aktivizma u manjem su broju slučajeva utvrđene statistički značajne, niske do umjereno visoke međusobne korelacije. Tako su među

sociodemografskim varijablama utvrđene značajne korelacije između dobi i naobrazbe ($r=-0,24$) te naobrazbe i prosječnoga mjesečnog prihoda po članu domaćinstva ($r=0,32$). Religioznost i samoprocjena političke orijentacije u značajnoj su pozitivnoj korelaciji ($r=0,34$), međutim nisu u značajnim korelacijama s drugim varijablama.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1. spol		,06	-,09	-,10	,13	-,05	-,01	-,04	,04	,02	-,02	-,13
2. dob			-,24	-,11	,06	-,04	,00	,09	,04	,02	,00	-,15
3. naobrazba				,32	-,10	-,10	,08	,01	,04	,03	,08	,21
4. prihod					-,13	-,07	,10	-,07	,06	,06	,06	,10
5. religioznost						,34	,02	,03	-,07	-,09	-,03	-,06
6. politička orijentacija							-,08	-,01	-,13	-,15	-,03	-,02
7. percipirana efikasnost								,03	,08	,16	,08	,17
8. socijalni problemi									,48	,26	,02	,02
9. kriminal i nasilje										,50	,03	,04
10. položaj grupa											,01	-,01
11. članstvo												,38
12. poznavanje člana												
indeks građanskog aktivizma	-,13	-,02	,20	,15	-,05	-,00	,21	,05	,06	-,01	,26	,32
kontaktiranje s lokalnim političarima	-,10	,03	,07	,00	-,03	,02	,07	-,04	-,07	-,10	,13	,23
kontaktiranje sa zastupnicima	-,10	-,01	,08	,07	,00	-,00	,04	-,06	-,05	-,05	,07	,11
kontaktiranje sa zaposlenicima												
ministarstva	-,11	-,02	,13	,11	-,05	,01	,12	,02	,03	,02	,20	,18
peticija	-,01	-,10	,14	,10	-,06	,01	,14	,06	,14	,07	,13	,17
tribina	-,05	-,05	,08	,12	-,03	-,01	,12	-,04	,03	,02	,20	,21
pismena žalba	-,10	,02	,08	,07	-,04	-,07	,13	,04	,06	,05	,11	,11
javni prosvjed	-,04	-,01	,05	-,03	-,06	,01	,08	,04	,01	-,03	,07	,13
sastanak u zajednici	-,14	,01	,11	,08	-,00	,04	,16	,02	-,05	-,02	,23	,27
glasanje	-,06	,12	,05	,07	,04	,04	,09	,12	,05	,01	,09	,05
bojkot	-,01	-,11	,20	,12	-,10	-,05	,11	,02	,05	-,03	,15	,18

Koeficijenti korelacija veći od 0,05 značajni su uz rizik manji od 5%, a koeficijenti veći od 0,10 uz rizik manji od 1%.

● **TABLICA 2**
Koeficijenti korelacija
odrednica građanskog
aktivizma međusobno
te s ukupnom mjerom
građanskog aktivizma
i pojedinačnim pona-
šanjima (N=1008)

Među stavovno-motivacijskim odrednicama značajne pozitivne korelacije utvrđene su između percepcije istaknutosti pojedinih tipova problema (u rasponu od 0,26 do 0,50). Percipirana efikasnost nije značajno povezana sa sociodemografskim obilježjima, a u značajnoj je niskoj pozitivnoj korelaciji s percipiranom istaknutošću problema vezanih uz položaj pojedinih grupa ($r=0,16$). Tri mjere percipirane istaknutosti problema nisu u značajnim korelacijama sa sociodemografskim obilježjima, a uz navedenu korelaciju s političkom efikasnošću utvrđene su i značajne niske korelacije s političkom samoidentifikacijom na dimenziji lijevo – desno. Tako osobe koje se pozicioniraju više desno manje istaknutim percipiraju probleme vezane uz kriminal i nasilje te položaj pojedinih grupa u društvu ($r=-0,13$, $r=-0,15$).

Između članstva u udruzi i poznavanja aktivnoga člana udruge utvrđena je umjereno pozitivna korelacija ($r=0,38$), pri čemu varijabla članstvo u udruzi nije u značajnim kore-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

lacijama s ostalim odrednicama (vjerojatno dijelom i zbog maloga varijabiliteta odgovora, naime samo 8,8% građana odgovorilo je da se smatra članom udruge, Franc, Šakić, 2006.). To je možda i razlog neutvrđivanja očekivane pozitivne korelacije između članstva u udrugama i percipirane efikasnosti (Almond i Verba, 1963./2000. prema Šalaj, 2006.). Pritom treba reći da je dodatno testiranje značajnosti razlika između članova i nečlanova udruga u prosječnoj procjeni percipirane efikasnosti (ukupni rezultat) te po supskalama (efikasnosti kao pojedinca i efikasnosti kao člana udruge /vidjeti opis instrumenta/) pokazala da se na sve tri mjere članovi udruga percipiraju statistički značajno efikasnijima (ukupna efikasnost $M_{nečlanovi}=2,05$, $M_{članovi}=2,27$, $F=5,66$, $p<,02$, efikasnost kao pojedinca $M_{nečlanovi}=1,04$, $M_{članovi}=1,70$, $F=17,59$, $p<,01$, efikasnost kao člana udruge $M_{nečlanovi}=1,93$, $M_{članovi}=2,21$, $F=9,56$, $p<,01$).

Mjera poznavanje aktivnoga člana udruge u značajnim je negativnim niskim korelacijama sa spolom i dobi ($r=-0,13$, $r=-0,15$), a pozitivnim (u rasponu od 0,10 do 0,21) s mjerom prosječnoga mjesečnog prihoda, naobrazbom i percipiranom efikasnošću. Drugim riječima, poznavanje aktivnih članova udruge nešto je češće među muškarcima, osobama mlađe dobi, viših prihoda, većega stupnja naobrazbe i veće percipirane efikasnosti.

U pogledu odnosa između obuhvaćenih odrednica i mjera građanskog aktivizma, kao prvo vidljivo je da za religioznost i samoprocjenu političke orijentacije nisu utvrđene značajne korelacije ni s jednom mjerom građanskog aktivizma. Od sociodemografskih varijabli stupanj naobrazbe i prosječni mjesečni prihod u niskim su pozitivnim korelacijama s ukupnom mjerom građanskog aktivizma i mjerama četiri pojedinačna ponašanja, dok je spol u negativnim niskim korelacijama s pet pojedinačnih ponašanja i ukupnom mjerom. Među analiziranim sociodemografskim varijablama izdvaja se dob po tome što nije u značajnoj korelaciji s ukupnom mjerom aktivizma, ali je u značajnim korelacijama s pojavnošću triju pojedinačnih ponašanja. U sva tri slučaja korelacije su relativno niske (od 0,10 do 0,12), i to pozitivnoga predznaka za glasanje na izborima, potvrđujući dosadašnje nalaze da mlađi rjeđe sudjeluju na izborima, a negativnoga predznaka za potpisivanje peticije i bojkotiranje, pokazujući da u tim ponašanjima nešto više sudjeluju mlađe osobe od starijih.

Percipirana efikasnost značajno je pozitivno povezana s ukupnom mjerom građanskog aktivizma i mjerama šest pojedinačnih ponašanja. Tri mjere percipirane istaknutosti pojedinih problema u zajednici nisu u značajnim korelacijama s ukupnom mjerom aktivizma, nego je svaka od njih u značajnoj niskoj korelaciji s jednom mjerom pojedinačnoga po-

našanja. Pritom je percepcija istaknutosti socijalnih problema u niskoj pozitivnoj korelaciji s glasanjem na lokalnim izborima ($r=0,12$), percepcija istaknutosti kriminala i nasilja u značajnoj niskoj pozitivnoj korelaciji s potpisivanjem peticije ($r=0,14$), dok je percepcija istaknutosti problema vezanih uz položaj grupa u značajnoj niskoj, ali negativnoj, korelaciji s mjerom kontaktiranja s lokalnim političarom ($r=-0,10$).

Članstvo u udruzi i poznavanje aktivnoga člana u pozitivnim su relativno niskim značajnim korelacijama s općom mjerom aktivizma ($r=0,26$; $r=,32$) te u značajnim, iako nešto nižim, pozitivnim korelacijama s uglavnom svim mjerama pojedinačnih ponašanja (osim glasanja na lokalnim izborima).

Prediktori	beta	p	r	R	R ²	ΔR ²	F ΔR ²	p ΔR ²
1. blok								
spol	-,11	,001	-,13	,247	,061	,061	16,037	,000
dob	,04	,273	-,02					
naobrazba	,18	,000	,20					
prihod	,08	,011	,15					
2. blok								
religioznost	-,02	,590	-,05	,248	,062	,001	,298	,742
politička orijentacija	,02	,482	-,01					
3. blok								
percipirana efikasnost	,20	,000	,21	,323	,104	,043	11,885	,000
socijalni problemi	,03	,387	,05					
kriminal i nasilje	,07	,094	,06					
položaj grupa	-,09	,014	-,01					
4. blok								
članstvo u udruzi	,16	,000	,26	,428	,183	,079	49,97	,000
poznavanje člana udruge	,20	,000	,32					

▣ TABLICA 3
Osnovni nalazi hijerarhijske regresijske analize indeksa građanskog aktivizma na sociodemografska obilježja (1. korak), religioznost i političku orijentaciju (2. korak), stavovno-motivacijske odrednice (3. korak) i mobilizacijske odrednice (4. korak)

Na temelju svih obuhvaćenih odrednica regresijskom analizom objašnjeno je tek 18,3% varijance sumativne mjere građanskog aktivizma. Iz podataka navedenih u Tablici 4 vidi se i da se četiri skupa odrednica razlikuju s obzirom na doprinos ostvarenom objašnjenju. Sociodemografska obilježja sudionika objašnjavaju 6% varijance, pri čemu navedenom objašnjenju relativno najviše pridonosi stupanj naobrazbe ($\beta=,18$, $p=,000$), potom spol ($\beta=-,11$, $p=,000$), a tek neznatno prosječni mjesečni prihod ($\beta=-,08$, $p=,000$), dok dob nije potvrđena kao značajan prediktor.

Mjera religioznosti i političke orijentacije nisu u značajnim korelacijama s mjerom sudjelovanja u građanskom aktivizmu (Tablica 2), pri čemu nemaju nikakva doprinosa ni nakon kontrole sociodemografskih obilježja (Tablica 3). Mjere percipirane efikasnosti i istaknutosti problema unesene u tre-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

ćem bloku omogućuju objašnjenje dodatnih 4,3% varijance, pri čemu je jedini prediktor s važnim doprinosom percipirana efikasnost ($\beta = ,20$, $p = ,000$). Naime, statistički značajan doprinos mjere istaknutosti položaja društvenih grupa kao problema praktički je zanemarive veličine ($\beta = -,09$, $p = ,014$), a kako ta varijabla nije u značajnoj korelaciji s mjerom građanskog aktivizma (Tablica 2), njezino pojavljivanje kao značajnoga prediktora vjerojatno proizlazi iz odnosa s pojedinim drugim prediktorima.

Posljednje unesene varijable nazvane mobilizacijske jesu značajni samostalni prediktori, i to s podjednakim doprinosom ($\beta = ,16$ za članstvo u udruzi i $\beta = ,20$ $p = ,000$, iako su međusobno u umjerenoj korelaciji $r = ,38$). Dvije varijable zajedno pridonose objašnjenju dodatnih 7,9% varijance mjere građanskog aktivizma, što predstavlja relativno najveći doprinos gledajući po analiziranim blokovima, a to je pogotovo važno jer se radi o samostalnom doprinosu kada je već kontroliran doprinos spola, stupnja naobrazbe i percipirane efikasnosti.

Odrednice sudjelovanja u pojedinim ponašanjima

U svrhu razumijevanja odrednica deset pojedinačnih ponašanja tipa građanskog aktivizma provedene su diskriminacijske analize. Upotrijebljen je isti skup prediktora (njih 12), pri čemu su svi analizirani istodobno u jednoj diskriminacijskoj analizi za svako ponašanje. Kao pokazatelj korisnosti diskriminacijskih funkcija, odnosno pokazatelj mogućnosti razlikovanja aktivnih od neaktivnih građana po pojedinačnim ponašanjima, uz koeficijent kanoničke korelacije navodimo i postotak točno klasificiranih slučajeva. Pritom ostvarenu točnost klasifikacije uspoređujemo prema ranijoj vjerojatnosti pripadnosti grupi neaktivnih i aktivnih građana. Naime, iako u svakoj od provedenih diskriminacijskih analiza polazimo od dvije grupe, pri čemu je uobičajena očekivana točnost klasifikacije na temelju slučaja 50%, u ovom slučaju, s obzirom na relativno malen udio građana koji sudjeluju u svakom od analiziranih ponašanja (osim izborne participacije, Tablica 1), kao opravdaniji kriterij činila nam se usporedba s početnom raspodjelom sudionika na one koji nisu ili jesu sudjelovali u određenom ponašanju.

U tumačenju nalaza provedenih diskriminacijskih analiza najprije treba naglasiti da su općenito utvrđeni koeficijenti kanoničke korelacije niski do skromni, u rasponu od 0,16 (za sudjelovanje u javnim prosvjedima i okupljanjima) do 0,34 (za sudjelovanje na sastanku u zajednici). Dakle, i kod najvećeg utvrđenog koeficijenta korelacije izlučena funkcija omogućuje objašnjenje tek 11,6% varijance razlikovanja između građana koji sudjeluju, odnosno ne sudjeluju, u tom ponašanju.

➔ **TABLICA 4**
Osnovni nalazi
diskriminacijskih
analiza – korelacije
diskriminacijskih
varijabli s
diskriminacijskom
funkcijom (matrica
strukture)

Diskriminacijske varijable	Pojedinačna ponašanja									
	Kontakt s lokalnim politikaom	Kontakt sa zastupnicima Sabora	Kontakt sa zaposlenicima ministarstva	Peticija	Javna rasprava/ tribina	Pismena žalba	Javni prosvjed ili okupljanje	Sastanak u zajednici	Glasanje na posljednjim lokalnim izborima	Bojkot proizvoda/ usluga
spol	,33	,58	,42	,06	,18	,45	,32	,42	,31	,03
dob	,10	,04	,07	,28	,17	,12	,08	,02	,50	,30
naobrazba	,23	,37	,48	,51	,27	,41	,39	,32	,18	,68
prithod	,04	,37	,38	,41	,43	,32	,19	,21	,24	,32
religioznost	,10	,02	,01	,18	,10	,13	,24	,00	,26	,33
politička orijentacija	,08	,04	,03	,04	,06	,39	,18	,09	,17	,20
percipirana efikasnost	,12	,29	,18	,08	,41	,44	,43	,25	,02	,21
položaj grupa	,39	,24	,07	,23	,14	,28	,18	,06	,20	,07
socijalni problemi	,18	,33	,08	,19	,11	,20	,29	,06	,56	,17
kriminal i nasilje	,25	,25	,10	,52	,52	,37	,06	,13	,34	,05
članstvo u u druzi	,46	,42	,71	,47	,76	,57	,49	,63	,35	,53
poznavanje člana	,79	,61	,62	,64	,71	,45	,69	,75	,15	,66
kanonička korelacija	,28	,19	,29	,29	,30	,23	,16	,34	,24	,30
% točnih klasifikacija nisu aktivni	99,7%	100%	97,2%	92,3%	96,9%	99,3%	100%	96%	8,1%	97,3%
aktivni	0,3%	0%	17,4%	21,5%	23,4%	3,7%	0%	19%	96%	9,4%

Koeficijenti veći ili jednaki 0,30 označeni su kurzivom.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

Prosječna točnost klasifikacije na temelju izlučene diskriminacijske funkcije kreće se za sva analizirana ponašanja u rasponu od 69,3% (za potpisivanje peticije) do 96,1% (za kontaktiranje sa zastupnicima Sabora). Međutim, kao što se vidi iz postotaka točnih klasifikacija po grupama (Tablica 4), takva prosječna točnost klasifikacije nije najbolji pokazatelj točnosti. Naime, točnost klasifikacije u pravilu je visoka u brojnijoj skupini građana (u pravilu one koja ne sudjeluje u tom ponašanju, osim kod glasanja), dok je vrlo mala ili nikakva kada je riječ o točnom svrstavanju onih koji sudjeluju u određenom ponašanju, u rasponu od 0% (za kontaktiranje s lokalnim političarom, zastupnikom Sabora, sudjelovanje u javnom prosvjedu ili okupljanju) do 23,4% (za potpisivanje peticije).

Usprkos općenito malom ostvarenom razlikovanju onih koji sudjeluju ili ne sudjeluju u pojedinom ponašanju, s obzirom na cilj ovoga rada relativno je važnije pitanje razlikuju li se analizirana ponašanja s obzirom na strukturu ostvarena razlikovanja. U tom smislu, rezultati provedenih multivarijantnih analiza odrednica pojedinačnih ponašanja upućuju na razlikovanje obuhvaćenih ponašanja. Tako se *glasanje na izborima* od ostalih analiziranih ponašanja, osim po najvećoj zastupljenosti, izdvaja i po utvrđenoj strukturi odrednica. Kao prvo, to je jedino ponašanje kod kojega poznavanje aktivnoga člana udruge ne pridonosi značajno izlučenoj diskriminacijskoj funkciji (kod svih ostalih ponašanja ta je varijabla ili prva ili druga po veličini doprinosa funkciji), a samo članstvo u udruzi ima tek skroman doprinos, dok se kod ostalih ponašanja pojavljuje kao relativno najvažnija (uz poznavanje člana udruge). Izlučenoj funkciji relativno najviše pridonose dob i percepcija istaknutosti socijalnih problema. Po objema odrednicama glasanje na izborima izdvaja se od ostalih ponašanja. Uz doprinos dobi veže se pozitivan predznak, potvrđujući dosadašnji nalaz da na izborima više sudjeluju stariji građani nego mlađi (Lamza Posavec, 2004.). Za razliku od toga, u ostalim analiziranim ponašanjima dob nije potvrđena kao značajna razlikovna varijabla, osim u bojkotiranju proizvoda i donekle potpisivanju peticija (kada je doprinos dobi granično značajan), pri čemu je doprinos dobi negativnoga predznaka, pokazujući da u tim ponašanjima češće sudjeluju mlađi građani nego stariji. U skladu s dosadašnjim nalazima o izbornom odazivu u Hrvatskoj (Šiber, 2004.), ni u ovom istraživanju nije potvrđena važnost naobrazbe i prihoda. Uz glasanje na izborima, od ostalih ponašanja izdvaja se i *bojkotiranje proizvoda*. Naime, toj diskriminacijskoj funkciji relativno najviše pridonosi naobrazba, a tek potom obuhvaćene mobilizacijske odrednice.

Usporedba pojedinih diskriminacijskih varijabli s obzirom na značajnost i relativnu veličinu doprinosa objašnjenju

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

razlika između građana koji sudjeluju ili ne sudjeluju u pojedinim ponašanjima pokazuje da se obuhvaćene varijable razlikuju po tome koliko su dosljedne odrednice analiziranih ponašanja. Među analiziranim varijablama posebice se ističu članstvo u grupi i poznavanje aktivnih članova udruge.

Članstvo u udruzi značajno pridonosi ostvarenom razlikovanju kod svih deset ponašanja, pri čemu je za tri ponašanja to relativno najvažnija odrednica (kontaktiranje sa zaposlenicima ministarstava, javna rasprava, pisanje žalbi), kod sljedeća tri (kontaktiranje s lokalnim političarom, javni prosvjed i sastanak u zajednici) druga je varijabla po veličini doprinosa, a samo je kod glasanja na izborima doprinos te varijable vrlo malen. Poznavanje aktivnih članova udruge ne pridonosi značajno jedino ostvarenom razlikovanju u pogledu glasanja na izborima, dok kod ostalih ponašanja ima relativno najveći doprinos ili je po veličini doprinosa druga varijabla (nakon članstva u udrugama).

U skupini varijabli koje su nazvane motivacijsko-stavovne odrednice percipirana efikasnost značajna je razlikovna varijabla samo za tri analizirana ponašanja: sudjelovanje u javnoj raspravi ili tribini, u javnom prosvjedu ili okupljanju i pisanju žalbi. U sva tri slučaja veća percipirana efikasnost povezana je s većom vjerojatnošću ponašanja. S druge strane, analizirani stavovi u smislu percepcije istaknutosti pojedinih lokalnih problema pojavljuju se kao značajne razlikovne varijable za manji broj analiziranih ponašanja. Pritom pokazuju donekle različit obrazac povezanosti s pojedinim izlučenim diskriminacijskim funkcijama. Naime, veća percipirana istaknutost kriminala i nasilja značajna je razlikovna varijabla za potpisivanje peticija, sudjelovanje u javnim raspravama te donekle i za pisanje žalbi i izlazak na izbore, a veća percipirana istaknutost gospodarskih i socijalnih problema relativno najviše pridonosi ostvarenom razlikovanju u glasanju na izborima, a malo u javnim okupljanjima te kontaktiranju sa zastupnicima Sabora. S druge strane, percipirana istaknutost problema vezanih uz status grupa ima relativno malen značajan doprinos za kontaktiranje s lokalnim političarom, i to uz negativan predznak. Dakle, od sedam mjera ponašanja koje značajno određuje percepcija istaknutosti pojedinih problema kod pet ponašanja utvrđeni je doprinos pozitivnoga predznaka, pokazujući da su tim ponašanjima skloniji oni koji određeni tip problema percipiraju istaknutijim, dok je kod kontaktiranja s lokalnim političarima i zastupnicima Sabora predznak negativan, pokazujući da u ta dva ponašanja češće sudjeluju oni koji probleme percipiraju kao manje istaknute.

I za religioznost i za mjeru političke orijentacije značajan, iako malen, doprinos diskriminacijskoj funkciji utvrđen je sa-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

mo za jedno ponašanje. Tako religioznost značajno pridonosi (prema kriteriju veće od 0,30) razlikovanju onih koji sudjeluju i ne sudjeluju u bojkotiranju proizvoda i usluga, pri čemu je to ponašanje češće među onima kojima je vjera manje važna. Politička orijentacija pokazuje se kao marginalno značajna razlikovna varijabla u pisanju žalbi, pri čemu su pisanju žalbi nešto skloniji građani koji se pozicioniraju više lijevo nego desno.

OPĆA RASPRAVA

Polazeći od podataka o pojavnosti deset pojedinačnih oblika građanskoga sudjelovanja, u radu je provjereno može li se u Hrvatskoj govoriti o različitim dimenzijama građanskog aktivizma. U skladu s nalazima drugih istraživanja (Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.) očekivano je razlikovanje triju tipova aktivizma: individualni, kolektivni i aktivizam tipa kontakta. Međutim, provedenom analizom glavnih komponenata utvrđeno je da se obuhvaćena ponašanja dijele na aktivnosti kontakta i ostala ponašanja. S obzirom na relativno malu zastupljenost većine analiziranih ponašanja i jezičnu sličnost formulacija kod ponašanja tipa kontakta, zaključeno je da se za sada, barem kada je riječ o deset ponašanja obuhvaćenih ovim istraživanjem, ne može govoriti o različitim dimenzijama građanskog aktivizma u Hrvatskoj.

U istraživanju odrednica građanskog aktivizma obuhvaćeno je dvanaest varijabla koje su podijeljene na: sociodemografska obilježja (spol, dob, stupanj naobrazbe i prosječni mjesečni prihod), religioznost i političku orijentaciju, stavovno-motivacijske odrednice (percipirana efikasnost i procjena istaknutosti triju tipova lokalnih problema) te mobilizacijske odrednice (članstvo u udrugama i poznavanje aktivnih članova udruge).

Regresijskom analizom opće mjere građanskog aktivizma te provedenim diskriminacijskim analizama deset mjera pojedinačnih ponašanja utvrđeno je da obuhvaćene odrednice omogućuju relativno slabo objašnjenje građanskoga sudjelovanja. Upotrijebljenim odrednicama ukupno je objašnjeno 18% varijance sumativne mjere sudjelovanja, a očekivano još manje varijance razlikovanja kod analiza pojedinačnih ponašanja (između 2,6% i 11,6%). Iako je ostvareno objašnjenje i u pogledu opće mjere sudjelovanja relativno skromno, treba reći da su slični nalazi utvrđeni i drugim istraživanjima. Primjerice Lukatela (2005.), analizirajući podatke iz Svjetske studije vrijednosti (*World Values Survey*), provjerava u kojoj se mjeri demokratski aktivizam (indeks na temelju odgovora o ranijem sudjelovanju, spremnosti i nespremnosti na sudjelovanje u tri aktivnosti; potpisivanje peticije, pridruživanje

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

bojkotima i sudjelovanje u legalnim demonstracijama) može objasniti na osnovi općega društvenog povjerenja i članstva u dobrovoljnim organizacijama (kao mjerama socijalnog kapitala) uz kontrolu stupnja naobrazbe. U analizama na razini pojedinih istočnoeuropskih zemalja navedene varijable objasnile su između 2% i 20% varijance (na podacima iz Hrvatske 19% za 1996. godinu, a 4% za 1999. godinu). Pattie, Seyd i Whitley (2003.) na temelju četrnaest odrednica sukladnih modelu racionalnog izbora utvrdili su mogućnost objašnjenja 16% varijance ukupne mjere građanskog aktivizma, a na temelju dvanaest odrednica sukladnih teoriji socijalnoga kapitala 17% varijance, dok su odrednice sukladne modelu civilnoga volontarizma objasnile 28% varijance, a tek su mjere iz sva tri modela objasnile 40% varijance opće mjere građanskog aktivizma.

Ostvarena točnost klasifikacije, kao drugi pokazatelj korisnosti analiziranih odrednica pojedinačnih ponašanja, kreće se u rasponu od 69,3% (za potpisivanje peticije) do 96,1% (za kontaktiranje sa zastupnicima Sabora). Međutim, točnost klasifikacije u pravilu je vrlo mala ili nikakva kada je riječ o točnom svrstavanju onih koji ne sudjeluju u određenom ponašanju. Drugim riječima, na temelju mogućih odrednica obuhvaćenih ovim istraživanjem može se s relativno visokom točnošću reći tko najvjerojatnije neće sudjelovati u pojedinom ponašanju (što općenito, s obzirom na relativno malu zastupljenost većine ponašanja, i nije neki dobitak u predviđanju), ali ne i tko hoće.

Uzeti zajedno, navedeni nalazi prije svega pokazuju da obuhvaćeni skup odrednica omogućuje općenito vrlo loše razlikovanje onih koji sudjeluju u pojedinim ponašanjima tipa građanskog aktivizma od onih koji ne sudjeluju, odnosno da se prave odrednice relativno slabo zastupljenoga građanskog aktivizma u Hrvatskoj barem za sada kriju negdje drugdje. Ipak, kao značajne samostalne odrednice općenito građanskog aktivizma potvrđene su spol i stupanj naobrazbe od sociodemografskih obilježja, percipirana efikasnost od stavovno-motivacijskih odrednica te članstvo u udruzi i poznavanje aktivnoga člana udruge kao dvije analizirane mobilizacijske odrednice. Prema utvrđenim rezultatima, građanskom aktivizmu općenito su skloniji muškarci, osobe višega stupnja naobrazbe, osobe veće percipirane efikasnosti, koje su same članovi udruge i češće poznaju aktivnoga člana udruge. Svaki od tih prediktora ima značajan samostalan i neumanjeni doprinos objašnjenju mjere građanskog aktivizma i u istodobnom unošenju varijabli u regresijsku jednadžbu, što znači da su navedene varijable s obzirom na svoj odnos s građanskim aktivizmom nezavisne. Pritom su među njima relativno najvažnije odrednice članstvo u udruzi i poznavanje

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

člana udruge, potom percipirana efikasnost, a relativno najmanje su važna sociodemografska obilježja. Na općoj razini utvrđeni rezultati i u hrvatskim uvjetima potvrđuju osnovne postavke modela civilnoga voluntarizma (Verba i sur., 1995., prema Pattie, Seyd i Whiteley, 2003.) o istodobnoj važnosti triju grupa odrednica, primarno političkog, ali i ostalih oblika građanskoga sudjelovanja: resursa (stupanj naobrazbe, prihod), motivacije (percipirana efikasnost) i mobilizacijskih odrednica (članstvo u udruzi i poznavanje članova udruge).

Rezultati analiza odrednica pojedinačnih ponašanja pokazuju da se obuhvaćena ponašanja (iako nije utvrđeno razlikovanje posebnih dimenzija) ne mogu sasvim izjednačiti. Tako se prema utvrđenim odrednicama među obuhvaćenim ponašanjima izdvajaju glasanje na izborima i bojkotiranje proizvoda. Za glasanje na izborima kao relativno najvažnija odrednica potvrđena je dob te potom percipirana istaknutost socijalnih problema, dok percipirana efikasnost i poznavanje aktivnoga člana udruge nisu potvrđene kao značajne, a članstvo u udruzi ima tek skroman doprinos. Za bojkotiranje proizvoda, uz poznavanje člana udruge, kao relativno najvažnija odrednica pojavljuje se i stupanj naobrazbe, tek potom članstvo u udruzi, dok su religioznost, prihod i dob granično značajne odrednice. Za sva ostala analizirana pojedinačna ponašanja kao relativno najvažnije odrednice pokazale su se članstvo u udruzi i poznavanje aktivnoga člana udruge. Utvrđivanje nezavisnoga značajnog doprinosa i članstva u udruzi i poznavanja člana udruge potiče i moguća pitanja kojim mehanizmima samo članstvo u udrugama potiče građansko sudjelovanje. Prema dosadašnjim objašnjenjima to se ostvaruje dvama osnovnim mehanizmima; članstvo u organizacijama potiče razvoj civilnih vještina važnih za sudjelovanje (odnosno povećava ljudski i socijalni kapital) te općenito povećava vjerojatnost izloženosti pozivima za aktivnost (Teorell, 2003.; Green i Brock, 2005.). Podatak o članstvu u udrugama, upotrijebljen u ovom radu, prilično je općenit, odnosno njime se ne razlikuje pasivno i aktivno članstvo, ujedno nema informacija o broju organizacija kojih je pojedinac član, obilježjima tih organizacija ili njihovih članova, pa tek buduća istraživanja mogu upozoriti na točnije mehanizme koji bi mogli biti u osnovi utvrđenih efekata. Ujedno, kod govora o razlikama u odrednicama pojedinih ponašanja treba svakako istaknuti i ograničenje ovog istraživanja, vezano uz primijenjene mjere sudjelovanja građana u pojedinim ponašanjima. Naime, svaki od deset analiziranih oblika građanskoga sudjelovanja mjereno je samo jednom česticom, što je moglo pridonijeti smanjenoj pouzdanosti utvrđenih podataka, odnosno do utjecaja su mogle doći pristranosti pri odgovaranju uslijed djelovanja socijalne poželjnosti ili nepreciznosti u dosjećanju ponašanja.

LITERATURA

- Brady, H. E. (1999.), Political Participation. U: J. P. Robinson, P. R. Shaver, L. S. Wrightsman (ur.), *Measures of Political Attitudes* (str. 737-801), San Diego, CA: Academic Press.
- Črpić, G., Rimac, I. (2000.), Pregled postotaka i aritmetičkih sredina Europsko istraživanje vrednota -EVS 1999. *Bogoslovska smotra*, 70: 191-232.
- de Weerd, M., Gemmeke, M., Rigter, J., van Rij, C. (2005.), *Indicators for Monitoring active citizenship and citizenship education*. Final Report, Research Report for the European Commission/DG EAD. Amsterdam: Regioplan. Publication number 1261d.
- Franc, R., Šakić, V. (2006.), Stavovi javnosti o nevladinim organizacijama. U: R. Franc, V. Šakić, B. Šalaj, D. Lalić, S. Kunac, *Udruge u očima javnosti: istraživanje javnog mnijenja s osvrtima* (str. 25-148), Zagreb: Academy of Educational Development.
- Green, M. C., Brock, T. C. (2005.), Organizational Membership versus Informal Interaction: Contributions to Skills and Perceptions that Build Social Capital. *Political Psychology*, 26: 1-25.
- Klandermans, B. (2003.), Collective Political Action. U: D. O. Sears, L. Huddy, R. Jervis (ur.), *Oxford Handbook of Political Psychology* (str. 670-709), New York: Oxford University Press.
- Jenkins, K., Andolina, M. W., Keeter, S., Zukin, C. (2003.), *Is Civic Behavior Political? Exploring the Multidimensional Nature of Political Participation*. Prepared for presentation at the annual conference of the Midwest Political Science Association April 3-6, 2003. Chicago. <http://mason.gmu.edu/~cskeeter/JAKZMW2003.pdf> (31. 10. 2006.)
- Lamza Posavec, V. (2004.), Apstinencija na izborima za Hrvatski sabor 2003. godine: tko i zašto nije glasovao? *Društvena istraživanja*, 13 (3): 383-404.
- Lukatela, A. (2005.), *The importance of trust-building in transition: a look at social capital and democratisation in Eastern Europe*. Thesis (M.A.) – Department of Political Science – Simon Fraser University. <http://ir.lib.sfu.ca/retrieve/685/etd1546.pdf> (31. 10. 2006.)
- Norris, P., Campbell, R., Lovenduski, J. (2004.), *Closing the gendered activism gap: Evaluating structural, cultural, and agency explanations*. Paper for the Elections, Parties and Public Opinion (EPOP) Annual Conference, Nuffield, College, Oxford, 10-12th September 2004. http://epop2004.politics.ox.ac.uk/materials/Campbell_Norris_Lovenduski.pdf (31. 10. 2006.)
- Pattie, C., Seyd, P., Whiteley, P. (2003.), Citizenship and Civic Engagement: *Attitudes and Behaviour in Britain*. *Political Studies*, 51: 443-468.
- Uslaner, E. M. (2003.), *Civic Engagement in America: Why People Participate in Political and Social Life*. Report for the Knight Foundation's Civic Engagement Project Co-Directed by The Democracy Collaborative, University of Maryland-College Park and the Center for the Study of Voluntary Organizations and Service, Georgetown University. <http://www.bsos.umd.edu/gvpt/uslaner/democracycollaborative.pdf> (31. 10. 2006.)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

Šalaj, B. (2006.), Civilno društvo i demokracija. U: R. Franc, V. Šakić, B. Šalaj, D. Lalić, S. Kunac, *Udruge u očima javnosti: istraživanje javnog mnijenja s osvrtima* (str. 149-162), Zagreb: Academy of Educational Development.

Šiber, I. (2004.), Interest in elections and electoral participation. *Politička misao*, 41: 3-27.

Teorell, J. (2003.), Linking Social capital to political participation: Voluntary Associations and Networks of Recruitment in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 26: 49-65.

Civil Activism in Croatia

Renata FRANC, Vlado ŠAKIĆ, Jelena MARIČIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The paper investigates the possibility of distinguishing among various dimensions of civil activism in Croatia and the extent to which sociodemographic characteristics of citizens, religiosity, political orientation, perceived efficiency, perceived prominence of three types of local problems, membership in associations and familiarity with the members of the association enable the interpretation of the summative measure of civil activism and participation of citizens in ten particular types of behaviour. The research uses data gathered in 2005 on a representative sample of Croatian citizens. Based on research of the factor structure of the measure of civil activism, it has been concluded that different types of civil activism in Croatia cannot be distinguished at present. Multivariate analyses have shown that only a relatively small part of the variance of the overall and individual measures of civil participation can be explained by the analysed determinants. Among the analysed variables, the relatively most useful and consistent determinants are membership in an association and familiarity with the members of the association. The perceived efficiency has also been confirmed as an important determinant of the general measure of civil participation in particular behaviours, in contrast to religiosity and political orientation. Sociodemographic features are generally correlated with civil participation, but offer a relatively small contribution to differentiating among those who take part or do not take part in particular behaviours.

Key words: dimensions of civil activism, determinants of civil activism, perceived efficiency, membership in associations

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 16 (2007),
BR. 1-2 (87-88),
STR. 111-132

FRANČ, R., ŠAKIĆ, V.,
MARIČIĆ, J.:
GRAĐANSKI AKTIVIZAM...

Bürgeraktivismus in Kroatien

Renata FRANČ, Vlado ŠAKIĆ, Jelena MARIČIĆ
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Diese Arbeit prüft die Möglichkeit, verschiedene Dimensionen des bürgerlichen Aktivismus in Kroatien zu unterscheiden, und versucht herauszufiltern, in welchem Maße soziodemografische Merkmale der Bürger, Religiosität, politische Orientierung, wahrgenommene Wirksamkeit, die wahrgenommene Relevanz von Problemen auf Lokalebene (drei Typen), die Mitgliedschaft in einem Bürgerverein sowie die Verbundenheit mit anderen Vereinsmitgliedern eine Erklärung für den summativen Umfang bürgerlichen Aktivismus und die Teilnahme von Menschen an zehn verschiedenen Aktionstypen liefern können. Die Arbeit gründet sich auf die Ergebnisse einer Untersuchung aus dem Jahre 2005, an der eine repräsentative Gruppe von Probanden teilgenommen hatte. Nach einer Prüfung der Faktorenstruktur, die aus dem Umfang des bürgerlichen Aktivismus abzulesen war, kamen die Autoren zu dem Schluss, dass man zum jetzigen Zeitpunkt noch nicht vom Bestehen verschiedener Typen von Bürgeraktivismus in Kroatien sprechen könne. Anhand einer Multivarianz-Analyse stellten sie fest, dass die analysierten Variablen die Varianz des Bürgeraktivismus sowohl insgesamt als auch auf individueller Ebene nur in einem relativ geringen Maße erklären können. Unter den relativ günstigsten und zugleich konsequentesten Variablen befinden sich: Mitgliedschaft in einem Bürgerverein und Verbundenheit mit anderen Vereinsmitgliedern. Die wahrgenommene Wirksamkeit bestätigte sich ebenfalls als eine bedeutende Variable der bürgerlichen Teilnahme an einzelnen Aktionen, im Unterschied zur Religiosität und politischen Orientierung. Soziodemografische Merkmale sind allgemein mit der Tendenz zu bürgerlichem Aktivismus verbunden, bieten jedoch relativ wenige Anhaltspunkte für eine mögliche Unterscheidung zwischen aktivismusfreudigen Bürgern und solchen, die nicht zur Teilnahme an Bürgeraktionen neigen.

Schlüsselwörter: Dimensionen des Bürgeraktivismus, Merkmale des Bürgeraktivismus, Wahrnehmung der eigenen Wirksamkeit, Mitgliedschaft in einem Bürgerverein